

Георги Боев

ЗА МЯСТОТО НА НАПИСВАНЕ на затворническите послания на св. ап. Павел

Abstract: *Georgi Boev, Prison Letters of St. Ap. Paul: Theories about the Place of Writing.*

In this article, I discuss three different theories regarding the location where Apostle Paul wrote the prison letters: Ephesians, Philippians, Colossians, and Philemon. These theories are widely debated among contemporary biblical scholars. The most traditional theory suggests that Paul wrote these letters from Rome during his first imprisonment. This theory is particularly popular among Orthodox scholars. The second theory proposes that Paul wrote the letters while imprisoned in Caesarea in Palestine, and the third, most common theory among contemporary biblical scholars, posits that he wrote them in Ephesus. At the beginning of the article, I present both explicit and implicit internal evidence for grouping these four letters into the category known as the "prison letters." I then introduce the three main theories regarding their place of writing. After presenting the arguments for each theory, I provide a critical analysis and highlight the challenges associated with each one.

Keywords: *New Testament Studies, Corpus Paulinum, Bible Studies, Biblical Exegesis*

Въведение

Под наименованието „затворнически послания“ се визират четири от посланията на св. апостол Павел, за които се предполага, че са писани докато той е в затвора. Това са посланията към ефесяните, филипяните, колосяните и Филимон. И докато споровете за авторството на св. апостол Павел не са големи, то в съвременните изследвания има няколко теории относно мястото на тяхното написване, всяка от които си има своите привърженици и аргументи.

В православната библеистика най-силно е застъпен традицион-

ният възглед, че тези послания са писани при първото затворничество на св. апостол Павел в Рим. Привърженик на тази теория е проф. Христо Гяуров. Други православни библеисти смятат, че мястото на написване на тези послания е град Ефес. Привърженик на тази теория е Йоаннис Каравидопулус.

Може би въпросът с мястото на написване не изглежда толкова важен, понеже, независимо от него, тези послания са запазени и достигат до нас като част от новозаветния канон, който свидетелства за тяхната боговдъхновеност. Въпреки това обаче, е важно да се знае локализацията им, защото това ще помогне за по-правилното датiranje на времето на тяхното написване, а оттам, това ще доведе и до по-добро познаване на историческия контекст и условия, в които св. апостол Павел съставя тези послания. А контекстът е важен за тяхното по-правилното тълкуване и разбиране.

Тук ще разгледам трите основни теории за мястото на написване на тези послания и съответните аргументи за всяка от тях.

1. Основания за приемането на посланията към ефесяните, филипяните, колосяните и Филимон в една група

На първо място е важно да отбележа защо тези четири послания се приемат като част от една група послания, наречени „затворнически“. Няколко са основните аргументи за това. Те могат да се групират в две категории – преки и косвени свидетелства от самите послания.

1.1 Преки свидетелства

В самите послания св. апостол Павел ясно заявява своето положение на затворник. За това свидетелстват много стихове, някои от които са следните:

- „За което съм посланик в окови, да говоря за него с дръзновение, както прилича да говоря“ (Ефесяни 6:20);

- „До толкова, че стана известно на цялата претория, че съм в окови за Христос“ (Филипяни 1:13);

- „Молете се още и за нас, да ни отвори Бог врата за словото, така че да говоря тайната, която е в Христос, за която съм в окови“ (Колосяни 4:3);

- „Поздравява те Епафрас, който е затворен с мене заради Хрис-

тос Исус“ (Филимон 23).

Други стихове, говорещи за положението на апостол Павел като затворник, в тези книги са: Еф. 3:1, Фил. 1:7, 12-17, Кол. 1:24, 4:10, 18, Филимон 1, 9, 10, 22, 23.

1.2 Косвени свидетелства

За общата ситуация между четирите послания свидетелства и наличието на ядро от едни и същи хора, с които св. апостол Павел взаимодейства.

Например и до ефесяните (6:21, 22) и до колосяните (4:7-9) апостол Павел изпраща Тихик, който трябва да ги извести за състоянието на апостола. От друга страна, Онисим придружава Тихик до Колос (4:9) и носи писмото до Филимон (Филимон 10-17). В посланието до колосяните и Филимон се споменават едни и същи хора, които са с апостола – Тимотей, Лука, Аристарх, Епафрас, Тихик, Димас, Марк, Исус Юст. Тематиката и състоянието на апостол Павел и в четирите послания е подобна¹.

Има още едно послание, което говори за състоянието на св. апостол Павел като затворник – Второ послание до Тимотей. То обаче не попада към същата категория на другите четири, защото е с по-късен произход, което се вижда и от самото послание. За разлика от другите четири послания, във Второто послание до Тимотей, апостолът вече предвкусва своята мъченическа смърт (2 Тим. 4:6-8), докато характерното за четирите затворнически послания е, че в тях св. апостол Павел изказва надежда, че скоро ще бъде освободен (Филим. 22, Кол. 4:3, Еф. 3:1, Фил. 1:13).

Другото, което отличава тези послания от Второто послание към Тимотей, е и упоменаването на хората, които са заедно с апостола. Във второто послание до Тимотей са споменати четири души (Евул, Пуд, Лин, Клавдий), които не са посочени нито в посланието към колосяните, нито към филипяните, Филимон и ефесяните, докато при „затворническите послания“ Тимотей се явява съавтор на три от тях (без Ефесяните).

2. Теории за мястото на тяхното написване

¹ Thiessen, H. *Introduction to the New Testament*, Grand Rapids, 1943, p. 228

Съществуват различни теории за мястото на написване на затворническите послания.

Христо Гяуров се придържа към традиционното разбиране за това, че тези послания са писани при първото затворничество на апостол Павел в Рим. Докато Йоанис Каравидопулос смята, че вътрешните сведения са в подкрепа на град Ефес¹. Други богослови приемат Кесария Палестинска за място на написване на тези послания².

Апостол Павел никъде не посочва мястото от което пише тези послания, но в книгата Деяния на апостолите са записани три затваряния на апостол Павел – в град Филипи за една нощ, Йерусалим и след това в Кесария Палестинска, където той прекарва две години, и в Рим за още две години при неговото първо затворничество там. Ще разгледам някои от аргументите за трите основни места, където се смята, че са писани посланията.

Рим

Традиционното разбиране е, че „затворническите послания“ са писани от св. ап. Павел по време на неговото първо затворничество в Рим. Това се подкрепя и от древното екзегетическо предание. Съществуват различни аргументи, изтъкващи град Рим като място на написване на посланията.

Според Деяния на апостолите, св. апостол Павел живее две години в Рим, където приема хора и проповядва благовестието без някой да го възпира (Деян. 28:30, 31). Споменаването на думите „претория“ (πραιτώριον) и „дома на Цезаря“ (Καίσαρος οἰκίας) в Посланието към филипяните (Фил. 1:13, 4:22) очевидно насочва към Рим. Друг важен аргумент е и споменаването на Лука (Кол. 4:14 и Филимон 24), за когото се знае, че придружава св. апостол Павел в Рим по време на първото му затваряне. Избягалият роб Онисим е най-вероятно да намери убежище в Рим, понеже именно там има общност от избягали роби. Кореспонденцията на различните градове с Рим е добре развита и за апостол Павел е лесно да получава информация в Рим за

¹ Каравидопулос, И. *Введение в Новый Завет*, Москва, 2009, с. 226, 227.

² Каравидопулос, И. *Цит. съч.*, с. 223, 224.

многото църкви под негов надзор¹.

Също така е важно да се отбележи, че има и древна традиция, открита в един монархиански пролог към Посланието до филипяните, където се указва именно Рим като място на написването му².

Кесария Палестинска

Най-малко привърженици има теорията за написването на посланията в Кесария Палестинска. Има няколко аргумента в полза на това място.

От описанието на затворничеството на апостол Павел се вижда, че режимът е по-строг от описания в Рим, където апостолът е под домашен арест в отделна къща. Но в посланията се говори за окови, а двете споменати затворничества с по-строг режим са във Филипи и Кесария. Именно в Кесария апостолът е оставен в окови (Деян. 24:27). Кесария Палестинска преполага по-голяма свобода на придвижване и по-интензивна кореспонденция, поради по-голямата си близост до Ефес и Колос. През двете си години в Кесария ап. Павел не бездейства, а продължава да изгражда църквите.

Ефес

Теорията за затворничеството на апостол Павел в Ефес е една от най-разпространените в момента.

Най-много аргументи за Ефес дава Посланието до филипяните. Изучаването на това послание показва четири кореспонденции между апостол Павел и филипяните. В началото достига вестта до филипяните за затварянето на апостол Павел. Филипяните му изпращат Епафродит с материална помощ, а после до тях достига вестта за разболяването на Епафродит и те започват да се притесняват за него. Накрая апостол Павел изпраща Епафродит обратно с писмото до Филипи. Размяната на съобщения в това време е по-трудна и изисква повече време. А за пътуване от Рим до Филипи са необходими от 6 до 8 седмици. Четири съобщения плюс пето пътуване на Епафродит с писмото до Филипи трябва да продължат около осем месеца път. Във Фил. 2:19 пише, че апостол Павел ще изпрати скоро

¹ Пак там.

² Michael, J. *The Epistle to the Philippians*, London, 1928, p. xiii.

Тимотей и изказва увереност, че и той самият скоро ще отиде при тях (Фил. 2:24). Това се съгласува добре с повествованието на св. Лука за пътешествието до Филипи (Деян. 19:21-22) сравнено с 1 Кор. 4:17, 16:10 и пътешествието до Македония (Деян. 20:12). Апостол Павел благодари на филипяните за помощта, която те му изпращат в Солун, но ако писмото е от Рим, то между получаването на тази помощ и затварянето на апостола в Рим има друго посещение във Филипи (Деян. 20:2) и той със сигурност е благодарил на филипяните лично, което обезмисля благодаренето в писмото.

Съпоставката между тематиката на третото мисионерско пътуване на апостола във Филипи и съдържанието на посланието показва голяма близост. Тимотей се споменава като съавтор на три от затворническите послания, а от Деяния на апостолите е известно, че той е с Павел в Ефес в началото на третото мисионерско пътуване, а няма данни Тимотей да съпътства св. ап. Павел в Рим¹. В посланието до Филимон св. ап. Павел моли да му се приготви стая, понеже вярва, че скоро ще бъде пуснат на свобода. Филимон живее в Колос, а Колос е доста по-близо до Ефес от Рим. Много по-вероятно е Онисим да намери прибежище в близкия град Ефес, отколкото в Рим. От Деяния се вижда, че римското затворничество се състои в по-лек режим без окови, а в посланията апостолът говори за окови².

Интерес представлява и съобщението в един монархиански пролог от II в., който споменава, че Посланието до колосяните е написано в Ефес. Византийският историк Никифор Калист Ксантопулос (XIV в.) в своята „Църковна история“ преразказва съдържанието на апокрифните „Деяния на Павел“, според които апостол Павел е осъден в Ефес на борба със зверове, но чудесен образ го избавя. Това показва, че дори в древността има предание за затворничество на апостол Павел в Ефес³.

Друго, което може да се добави тук, е въпросът с Посланието към ефесяните. Много съвременни изследователи считат това послание като вид окръжно послание, а не послание до строго определена местна църква. Думите „в Ефес“ (ἐν Ἐφέσῳ) не се срещат в един от

¹ Michael, J. *Op. cit.*, p. xvii.

² Каравидопулос, И. *Цит. съч.*, с. 224, 225.

³ Каравидопулос, И. *Цит. съч.*, с. 226.

най-ранните папируси с текстове на св. апостол Павел (Честър Бийти 46), датиращ от втори век. Тези думи отсъстват и от Ватиканския и Синайския кодекс, непознати са и за Ориген, а Маркион във II в. пише, че това послание е адресирано до лаодикийците. Така, за да се разреши проблемът с липсата на думите ἐν Ἐφέσῳ, през XVI в. Беза предлага теорията, че Посланието до ефесяните е окръжно послание до няколко църкви от мисионерската дейност на св. апостол Павел в римската провинция Азия¹.

Ако се приеме тази теория, отпада един от основните проблеми, свързани с теорията за Ефес като място на написване на „затворническите послания“, а именно, защо е необходимо апостол Павел да изпраща послание до ефеската църква от гр. Ефес, а и затворничеството му в Ефес се явява подходящо време за написване на окръжно послание.

3. Слабости на основните теории

Всяка една от гореспоменатие теории си има своите аргументи и съответни слабости.

Слабостите на теорията за Рим се съдържат малко или много в другите две теории за Кесария и Ефес. Действително римското затворничество по начина, по който е описано в Деяния на апостолите, не предполага по-голяма строгост, а разстоянието от Рим до Филипи, Колос и Ефес е доста по-голямо от разстоянието от Кесария или Ефес. Също липсват данни за присъствието на Тимотей в Рим с апостол Павел.

От друга страна, затворничеството в Кесария не се препокрива с много от вътрешните сведения в самите послания и най-вече с поздравите, които апостол Павел изпраща от „кесаревия дом“. Малко вероятно е и бягството на Онисим в Кесария. Няма данни и за това, хората, за които апостол Павел пише, че са с него, да се намират действително в Кесария Палестинска. Липсват и древни предания, които да посочват Кесария като място, от което св. апостол Павел да пише съответните послания.

Относно Ефес, в Деяния на апостолите никъде не се споменава, че апостол Павел е бил затворен там, а данните са от външни източ-

¹ Стот, Дж. *Посланието към ефесяните*, София, 1999, с. 17, 18.

ници. Дори виждаме, че въпреки съпротивата срещу апостол Павел, градските власти са на негова страна в Ефес. Няма и особен смисъл апостол Павел да пише послание до ефесяните от затвора в град Ефес. Дори и да се оспори автентичността на Еф. 1:1 на думите: „в Ефес“ поради липсата им в двата най-важни кодекса – Синайски и Ватикански – то пак остават повече преписи, включително и Александрийският кодекс, където тези думи присъстват, което е показателно, че и в древност това послание се е смятало за послание към Ефеската църква. Дори и да се приеме като окръжно послание, пак остават неразрешени горепосочените проблеми.

И последно, теорията за град Ефес трябва да отговори и на предизвикателството на надеждата на апостол Павел за скорошното му освобождаване. Ако действително се приеме, че апостол Павел е изправен пред заплахата от смъртно наказание в Ефес, то тогава е необяснимо очакването на апостола за скорошно освобождаване.

Заключение

Въпреки неяснотата относно мястото на написване на „затворническите послания“, това не е определящо за библейските екзегетически изследвания и работата със самия текст на посланията.

Разбира се, че това е важно за определянето на времето на тяхното написване, както и за разбирането на историческия контекст, което подпомага по-добрата херменевтика. Повечето съвременни библеисти са склонни да приемат, че хипотезата за написването на „затворническите послания“ в Ефес отговаря най-добре на вътрешните сведения на самите послания и произтичащите от тях предизвикателства. В повечето от съвременните тълкувания върху тези послания именно Ефес е изтъкнат като място на написването им.

В българската православна библеистика най-силно е застъпена хипотезата за Рим като място на написване на тези послания. Данните обаче не са достатъчни за точното им локализиране на написване и има различни предизвикателства, пред които са изправени основните хипотези. Затова е добре и трите хипотези за мястото на написването на „затворническите послания“ да се разглеждат съвкупно със съответните им силни и слаби страни.